Годишник на Педагогическия факултет
на Великотърновския университет
„Св. св. Кирил и Методий“

АФОРМАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ ПО БЪЛГАРСКО НАРОДНО ПЕЕНЕ – ТРАДИЦИИ И СЪВРЕМЕННОСТ

Ана Борисова
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме: Текстът, предложен в настоящата разработка, има за цел да разгледа обстойно аформалното обучение, по-специално аформалното обучение по българско народно пеене; да анализира и изведе разликите между формалното, неформалното обучение и аформалното обучение; да съпостави минало и настояще и да дефинира точно и ясно съвременното състояние на аформалното обучение по народно пеене, базирайки се на научните разработки на български и чуждестранни фолклористи и етномузиколози. Изследването прави опит да изведе и опише коректно начините на случване на аформалния тип обучение в наши дни и да сравни съвременните начини на осъществяване на аформалното обучение по народно пеене и предаването на песенната традиция от миналото. За целите на разработката в таблица се систематизират формалното, неформалното и аформалното обучение по народно пеене в трите му форми и се обособява съвършено нов термин, обединяващ формалното и аформалното обучение, наречен „формална аформалност“ на предаване на песенната традиция от миналото. Той обуславя предаването на песенната традиция от позицията на съвременното аформално обучение по народно пеене, в което формалното носи организационна и етапно обособена структура. Не на последно място се разглеждат перспективите по отношение на аформалното обучение по народно пеене.
Ключови думи: *формално обучение, неформално обучение, аформално обучение, българско народно пеене, традиционна култура.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Обучението по българско народно пеене присъства в съвременната образователна система и като специалност в училищата по изкуствата и музикалните академии, и като активна и разнообразна практика в сферата на неформалното образование. То активно ангажира вниманието на вокалните педагози

и често е обект на изследване и тълкуване. Начините, по които този вид обучение се практикува днес, методите на обучение за овладяване на специфичните вокално-технически особености, са проблеми, които са предмет на разглеждане в методически, теоретични и експериментални разработки.

Аформалното обучение по народно пеене до този момент не е ангажирало активно вниманието на педагозите и не се е превръщало във фокус на съвременни изследвания от гледна точка на неговата роля за формалното образование. Тъй като терминът няма широка популярност, необходимо е с оглед поставянето на изследователския обект и предмет да бъдат въведени някои предварителни пояснения. В съдържателен план терминът означава 'форми на неорганизиран, спонтанно протичащ процес на учене „от опит" в семейна среда, по време на игра, общуване, а в съвременността – и чрез посредничеството на медиите'. Със същото значение в българските разработки се среща по-често терминът „информално" като буквална заемка от английски език: Informal learning. В настоящия текст е предпочетен терминът „аформално", популяризиран от изследователката Силвия Николаева. Тя обосновава избора си по следния начин: „В български публикации и дори официални документи често аформалното учене или образование се превежда като „информално", което бих определила като езиково неточно, тъй като в българския език представката „ин" носи смисъла на включеност/приобщеност или процес на включване/приобщаване към някаква цялост (например инфилтрация – инфилтриране). Доколкото смисълът на informal learning е фокусирано върху лишеното или осъществявано извън всякакви форми/предварително зададени рамки учене, то езиково правилният превод на български е аформално учене, т.е. извън приетите форми или рамки. Такава е езиковата логика и при други преводни понятия, които отдавна са навлезли в употреба в нашия език (например в медицината с термина аритмия се определя излизането от сърдечен ритъм)" (Николаева, 2014).

Настоящата разработка е опит да се отговори на въпроси, свързани с особеностите на аформалното обучение по българско народно пеене и с неговата роля в цялостния образователен процес, насочен към съхраняване и овладяване на фолклорната песенна традиция и съвременна практика.

МЕТОДОЛОГИЯ

Обект на настоящата разработка е аформалното обучение по българско народно пеене. **Предмет** на изследването е неговата специфична роля на връзка, от една страна, с традиционната култура, а от друга, със съвременните образователни практики. **Целта** е да се постигне формирането на цялостна концепция за обучението по българско народно пеене, като се разкрият зависимостите между различните му форми в единна система и се определи мястото на аформалното обучение в нея.

За осъществяване на поставената цел е необходимо решаването на следните **задачи**:

1. Да се изведат и анализират особеностите и спецификите на формалното, неформалното и аформалното обучение по българско народно пеене.

2. Да се изведат основните специфики на аформалното обучение, ролята и мястото му в сферата на българското народно пеене.

3. Да се проучи каква е ролята на медиите, интернет и семейната среда при обучението по народно пеене.

4. Да се осъществи своеобразен „времеви мост“ от настоящия момент към миналото, чрез който да бъдат сравнени съвременното аформалното обучение и предаването на устната песенна традиция от миналото, и да се направи извод какво е общото и различното между тях.

В изследването са използвани методите на анализа, сравнението, систематизацията и моделирането.

РЕЗУЛТАТИ

Формалното и неформалното образование и обучението

За да навлезем в проблематиката на аформалното учене, първо, трябва да разгледаме двете основни форми на обучение – формалното и неформалното, за да изведем на базата на общото разбиране за тях характеристиките им в сферата на народното пеене. По въпроса съществува голямо количество литература. В настоящото изследване се базираме на монографията на Силвия Николаева, която разглежда философията, теорията и практиките на изследвания проблем и с това дава основание да смятаме, че на базата на съществуващата литература авторката достига до обобщаване на актуалното разбиране. Ще цитираме нейното определение за *формално образование*:

„Като тип социална подсистема формалното образование по традиция се свързва със строго институционализираната, хронологично етапизирана и йерархично структурирана система за придобиване на официално призната образователна степен“ (Николаева, 2015: 27). „В процесуален план формалното образование се основава на „репродуктивни техники за учене и центрирано в учителя преподаване“ (Николаева, 2015: 36). Следователно формалното образование е структурирана и етапизирана система, която изисква обучаващите се в нея да следват строго фиксирани норми и правила, които да ги доведат до успешното финализиране на всеки един от обособените етапи.

„В най-популярните публикации *неформалното образование* се определя като комплекс от процеси, средства и институции, специално и специфично разработени за нуждите на обучението и възпитанието, които обаче не са директно насочени към даването на образователна степен“ (Thrila, 1992: 21).

По отношение на ЗПУО, чл. 166, т. 2: „Неформално обучение е обучение, което се извършва като организирана дейност извън системата на предучилищното и училищното образование, но не води до завършване на клас, етап и степен на образование и/или до придобиване на професионална квалификация“.

За неформалното образование Николаева обобщава: „...в основата на модерното разбиране за неформалното образование са включени извънкласните

и извънучилищни дейности на децата ни, квалификационните и преквалификационни курсове за възрастни или отпадащи от училище младежи, частните уроци, менторството, превантивните и пострискови образователни кампании и инициативи, образователни занимания през свободното време за малки и големи“ (Николаева, 2015: 39). Според цитат на Симкинс от монографията на Силвия Николаева цитираният автор сравнява формалното и неформалното образование: „Целите на неформалното образование за краткосрочни и специфични, недаващи кредити. В съдържателен план е индивидуализирано, центрирано върху резултата. Практически насочено, като участниците определят входящите условия на прием. По отношение на предлагането е базирано на общността и средата, гъвкаво, центрирано в учещия се и спестяващо ресурси. Контролът е самоуправленски и демографски осъществяван“ (Николаева, 2015: 50).

„Неформалното образование притежава относителна автономност: поддържа индиректна връзка с ДОИ, степени, сертификати и пр., освободено е от тяхната задължителност, но е свободно да се ориентира при нужда към тяхното удовлетворяване с помощта на механизми за легитимиране и признаване на неговите резултати. То е свободно да реформира и моделира образователното съдържание, методите, формите, средствата или резултатите по най-добрия начин“ (Николаева, 2015: 44).

Въз основа на посочените определения може да формулираме заключението, че *неформалното образование* е сравнително независимо и до голяма степен предпочитано от деца и възрастни, поради възможността за използване на различни методики на обучение, гъвкави и адекватно прилагани подходи и практики, подходящи за съответния индивид спрямо определените от него време, място и продължителност. В изложението по-нататък ще направим кратък обзор по какъв начин държавата изготвя своите стратегии и политики в контекста на неформалното образование.

Стратегии и изследвания, свързани с неформалното образование и обучение след 2021 г.

През февруари 2021 г. Министерството на образованието и науката (МОН) изготвя и приема *Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030)* (ДВ, бр. 2 от 8 януари 2021 г. https://sf.mon.bg/?go=page&pageId=368). С Протоколно решение № 13.1 на Министерския съвет от 22.03.2023 г. е приет *План за действие до 2024 г.* към Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030). С приемането на този документ се изпълнява и ангажиментът на страната по Компонент 1. „Образование и умения“ от Националния план за възстановяване и устойчивост. Планът за действие трябва да подобри качеството и приложимостта на образованието, на комплексната образователна реформа до засилването и изграждането на уменията и ключовите компетентности сред децата и учениците. Той включва девет приоритетни области. Осмата приоритетна област носи наименованието *Учене през целия живот (УЦЖ)* и е свързана с неформалното образование.

През 2021 г. Министерство на младежта и спорта (ММС) изготвя и приема *Национална стратегия за младежта 2021 – 2030 г.*, в чиито текстове са обособени няколко приоритета. Първият приоритет е свързан с неформалното обучение като устойчив подход за придобиване, утвърждаване и надграждане на ключови компетентности от младите хора (http://mpes.government.bg/Pages/Documents/Strategies/default.aspx: 40–41).

През 2022 г. е реализиран проект по програма *Еразъм+* „Създаване на инструмент за осигуряване на качество на самооценка в неформалното обучение на възрастни“, № 2022-1-LT01-KA220-ADU000085541, който извежда интересните сравнителни данни, а именно: „Обучението за възрастни обхваща дейности по формално и неформално образование и обучение и дадено лице може да е участвало във формални или в неформални учебни дейности, или и в двете. Данните показват, че неформалното обучение е по-привлекателно и предпочитано от възрастните. Неформалното образование и обучение очевидно съставлява по-голямата част от обучението за възрастни. Според Евростат през 2022 г. процентът на участие в неформално образование и обучение на възраст 25–64 години в България е 18,9%, Литва – 29,4% и Латвия – 50,6%, но по това време във формалното образование и обучение са многократно по-ниски – в Латвия – 4,2%, България – 2,4%, Литва – 3,2%“.

Цитираните данни и стратегии потвърждават, че един от съвременните образователни фокуси е насочен към валидизирането на образователните постижения в сферата на неформалното образование.

Обучението по българско народно пеене във формална среда

Обучението по българско народно пеене във формална среда се отнася до професионалните училища по изкуствата и висшите учебни заведения – тези, които предлагат специализирано индивидуално обучение в дисциплината „Народно пеене“ и групово обучение в дисциплините „Вокални ансамбли“ и „Народен хор“.

То има следните характеристики:

• Протича по единна програма за всички училища в страната, където професионално се изучава народно пеене;

• Задава конкретно задължително количество материал (репертоар) и регламентира певческите умения за дадения етап и за всяка учебна година;

• Предвижда адекватно ниво на музикално-теоретични знания и умения – нотна грамотност, слухово развитие, различни форми на тяхното приложение;

• Предполага ясна методика, обикновено валидна за всички ученици от даден клас (с приложение на индивидуалния подход в нейните рамки).

Обучението по българско народно пеене в неформална среда

Неформалното обучение по българско народно пеене е контролиран процес, което означава, че се осъществява под ръководството на учител/ментор, който е извън формалната среда на специализираното обучение по народно

пеене от училищата по изкуствата и висшите училища. Този въпрос ще бъде разгледан по-долу.

Неформалното обучение по народно пеене протича в *народни читалища* и *културно-образователни институции* (от типа на центрове за работа с деца, младежки домове и пр.), в частни школи или в извънкласни форми на обучение в училището.

Формите на обучение са: *индивидуална* (главно в частни школи или в класове по народно пеене, ако съществуват такива) и *групова* (народни хорове, народни оркестри, народни ансамбли).

Целта е формиране на любов към българския музикален фолклор, придобиване на изпълнителски умения и желание за изразяване на личността чрез тях, обогатяване на културата, възпитаване на национални ценности. В най-голяма степен това се отнася до ансамбловите форми на неформалното обучение, където е допустимо съответното изпълнителско умение да бъде развито адекватно на целта, без да покрива всички критерии за професионализъм.

Що се отнася до индивидуалното неформално обучение по народно пеене, то допуска:

• започване от всяка възможна възраст и протичане до желан от отделния ученик етап;

• обучение изцяло по индивидуална „програма“ и с индивидуални темпове на развитие;

• възможност за концентриране върху отделни умения, без непременно да се покрият и други (репертоарът може да е върху една фолклорна област, може да не се покрият определени вокално-технически умения, например по-сложна или специфична орнаментика);

• възможност за небалансирано развитие на всички компоненти на музикалните знания и умения – т.е. незадължителна нотна грамотност, незадължително участие в ансамблово музициране.

Водещи са желанието, целите и възможностите на обучавания, а не покриването на критериите на институционалните образователни цели.

Редица вокални педагози създават частни школи. В тях обучението по народно пеене като цел, организация и методика протича идентично с формалното обучение (това, което се осъществява в училищата по изкуствата и висшите училища). То се осъществява от преподаватели, които имат богат педагогически опит в професионалното обучение, и паралелно с него създават свои школи в извънкласни и извънучилищни „пространства“.

При тази неформална практика се придобиват „формални“ певчески умения (макар да липсват на всички останали дисциплини, изучавани в училищата по изкуствата). Получената добра вокална подготовка може да се разклони в няколко посоки на реализация: да доведе до участие във фолклорни любителски или професионални състави – камерни ансамбли или народни хорове, търсещи добре обработени гласове за професионална работа и концертна дейност; да мотивира обучаващия се към допълнителна музикално-теоретична подготовка, която да го отведе в музикално-педагогическа или изпълнител-

ска специалност във висше училище; да генерира добри практически умения, които да останат на нивото на любителското изпълнение. Всяка една от трите форми може да е приносна за всеки от обучаващите се и би подпомогнала бъдещите му вокално-изпълнителски реализации.

Различна е ситуацията с обучението по предмета „Музика“ от общообразователното училище. Ето защо, както споменах в редовете по-горе, предстои да се обърне специално внимание на това, което се случва в този процес, и на резултатите, които се генерират вследствие от протичането му.

Формалната неформалност на часа по „Музика“ от общообразователното училище

Обучението по музика в общообразователното училище (прогимназиалния и гимназиалния етап) е насочено към овладяване на базисни знания, умения и отношения, свързани със спецификата на музикалното изкуство във всичките му разнообразни прояви и с изграждането на музикалноизпълнителски, музикалноаналитични, когнитивни, социални, творчески и други компетентности у ученика, в контекста на задължителните ключови компетентности за учене през целия живот съобразно Европейската референтна рамка (Учебна програма по учебния предмет музика за V клас общообразователна подготовка: 1).

Обучението по музика се фокусира върху разширяване на музикалната култура чрез придобиване на нови знания, данни за историческото развитие на музиката, извежда нови музикални преживявания, като разкрива по-богат и сложен музикален свят (Учебна програма по учебния предмет музика за IX клас общообразователна подготовка: 1).

Музикално-теоретичната и практическата подготовка нямат за цел да подпомогнат учениците, обучаващи се в СУ, за специализирано музикално образование във висшите училища, което практически я превръща в неформално обучение (в контекста на обучението по пеене, теория и солфеж). Важно е да се обобщи, че в сферата на народното пеене съществуват прояви на неформално обучение (читалища, частна форма на обучение), при които единствената разлика с формалното е, че не издава официален документ, на базата на който да се премине в следващ етап. Същевременно в СУ обучението по музика е включено в процеса на формалното обучение, но от гледна точка на изпълнението на народните песни то притежава характеристиките на неформалното, тъй като постановката на пеене не е фолклорна. Целите и резултатите, постигнати по време на обучението в часа по „Музика“, са свързани с придобиване на обща музикална култура, начално ниво на нотна грамотност и възпитаване на обич към пеенето, което е една от основните задачи, заложени в процеса на обучение. Нивото на музикална подготовка от общообразователното училище е недостатъчно, за да обхване индивидуалните знания и умения, необходими на ученик, желаещ да продължи своето музикално образование в специализирано училище по изкуствата или висшето образование, а това е и причината да

изведем авторово виждане, характеризиращо обучението по предмета „Музика“ в частта изпълнение на народните песни като неформално.

Предстои да се задълбочим в основната част на разработката и да навлезем в полето на аформалното обучение и неговите особености.

Аформалното обучение

Неформалното и формалното обучение са широко застъпени в научните разработки. За *аформалното обучение* обаче е писано сравнително малко, то не е обект на задълбочено изследователско внимание до момента, още повече като конфигурация, обединяваща обучението по българско народно пеене и аформалното обучение. Преди обаче да навлезем в същността на проблема с аформалното обучение по народно пеене, нека разгледаме особеностите на аформалното образование: „Наред с формалното и неформалното образование в специализираната литература се среща терминът „аформално образование“. Обикновено като аформални се определят тези подкрепящи намерения и усилия, чрез които оказваме влияние върху опита и компетентността на другите, обогатявайки и разширявайки техния обем и приложимост в различни житейски и практически ситуации. Това обикновено става в контекста и едновременно с друг тип дейност и социално участие – труд, отдих, физическа активност, вербално или невербално общуване и др. Например с помощта и подкрепата на другите ние можем да се научим да танцуваме докато сме на дискотека или бал. Да готвим пък сме в състояние да се учим, наблюдавайки внимателно майстор готвача докато той приготвя обяда или вечерята и изпълнявайки стриктно неговите инструкции“ (Николаева, 2015: 49).

Аформалното обучение е образователен феномен, обект на вниманието на учени и изследователи едва през последните години. В миналото аформалното обучение е неразделна част от живота на хората – пеели и работели по време на жътвата, пеели на седянката, докато плетат, предат и пр. Тогава аформалното обучение по народно пеене се осъществява посредством трансмисията от баба и дядо към внуците, от майки и бащи към децата, което е все по-рядко явление днес. По-често се наблюдава аформалното обучение между децата и технологиите, които вече играят ролята на бабата и дядото в живота на внуците. Традиционното и съвременното аформално обучение по народно пеене представляват все по-голям интерес за науката и изследователите, които все по-често се ангажират с тях, разглеждайки ги в различните им аспекти.

Същност на аформалното обучение по народно пеене

Аформалното обучение по българско народно пеене е ситуирано по съвършено различен начин спрямо обучението по народно пеене в неформалното обучение, а именно:

• вкъщи, със семейството (с родители, баби, дядовци, братя и сестри, братовчеди и пр.);

• семейни празници;

• по време на игра (при деца и младежи);

• посредством медии и интернет;

• по време на културно-масовите прояви – концерти, фестивали и събори на народното творчество и т.н.

Аформалното обучение като процес

Ученето/пеенето при аформалното обучение протича по естествен начин – докато майката/бабата пее на или в присъствието на своите деца/внуци, което може да се случва по всевъзможни непреднамерени начини (вкл. докато извършва други битови дейности); случва се в среда, която не налага формално оценяване; не изисква предварително и официално посочен ментор/учител, който да създава правила и да ръководи процеса по обучението; протича за неопределен период; не цели определено ниво на качествени постижения; обучението се случва когато, където и както пожелае включеният в него. Резултатите, получени по този път, се проявяват по различни начини и на различни места, когато и както „обучаващият се“ прецени. Основният метод на аформалното обучение по народно пеене е *слухово възприемане и звукопроизвеждане по подражание*.

Медиите (радио и телевизия), интернет и семейната среда – основни елементи при осъществяване на неформалното обучение по народно пеене

Ролята на медиите и интернет е определяща при формиране на културните и образователните ценности и възприятия на подрастващите. За разлика от останалите два вида обучение – формално и неформално – при аформалното не присъства ментор/учител, но присъстват медиите, чрез които е налице възможността за ежедневна и индивидуално определена като продължителност среща с българското народно пеене под различни форми – радио- и телевизионни програми, представящи фолклорни певци и, разбира се, интернет, чрез който във всеки един момент може да се достигне до желаните изпълнители на песен.

„Грамофонните плочи, радиото, телевизията, касетите, компактдисковете, интернет се превръщат в: съществени източници на информация, идеи, символи и образи, свързани с фолклорната музика от България през XX и началото на XXI век; медиуми за комуникация; инструменти за развлечения“ (Пейчева, 2008: 254). Ако продължа мисълта на Пейчева, ще допълня и **възможността за аформално обучение по народно пеене посредством медиите и интернет.**

Друг е въпросът, че ролята на медиите и интернет би могла да бъде и недотам градивна, а негативна – поставяща неправилни критерии за това как трябва да звучи българската народна песен като текст, мелодика, орнаментика и други вокално-технически особености. В такива случаи ролята на семейната среда е изключително важна, насочваща, коригираща, възпитаваща. Адекватното родителско присъствие, което се възхищава на българската народна пе-

сен и се стреми да въплъти същата обич у детето си, е своего рода аформален обучител, който ежедневно възпитава.

Аформалното обучение по народно пеене – традиция и съвременни тенденции

Многобройни са въпросите, които се открояват, когато изследователят се изправи пред даден малко разглеждан проблем. Настоящата разработка разкрива именно такъв въпрос, като, за да бъде достатъчно обективна и същевременно актуална и интересна, връща „стрелките на часовника“ назад във времето. Опитва да направи препратка към традиционната култура, като си задава въпроса дали автентичният модел на предаване на песенната традиция може да бъде назован от съвременния човек аформално обучение по българско народно пеене, или зад тези минали процеси стои друг, научно издържан термин?

За да отговори на поставените въпроси, разработката следва изказаните позиции на изтъкнати учени, работещи в сферата на фолклористиката и етномузикологията. На въпроса: по какъв начин се оформят процесите на обучение в миналото? Алан Мериам отговаря: „…музиката не съществува независимо и извън културата. Разглеждането на културата като научено поведение води до заключението, че всяка култура оформя обучителни процеси във връзка със свои идеали и ценности“ (Merriam, 1964: 145 – 163). Българският народ, преминал през значителни социално-икономически и културно-исторически етапи на развитие, неминуемо следва свои вътрешни идеали, ценности, „формално-аформални“ осъзнати и неосъзнати принципи на обучение в традиционната народнопевческа, инструментална и игрова практика, базирайки се на обредните инициационни комплекси, съпътствали неговия вертикален и хоризонтален порядък. Тези обредни комплекси – мъжки и женски (коледуване и лазаруване) – са онези процеси, дълбоко обвързани с тезата, която по-горе Мериам изказва, а именно, че културните процеси, характерни за една нация, обуславят случващите се обучителни процеси. Веднага може да бъде поставен въпросът, касаещ мъжкото и женското обредно пеене и това дали жените по презумпция са доминиращи в процеса на обучение в пеенето за сметка на мъжете, дали това е основно тяхно можене, дадено им по рождение, което чрез своите женски, битово-функционални заетости, трябва да развиват и усъвършенстват във времето на тяхното израстване?

„Пеенето като цяло е обвързано с жените, с изключение на обредното мъжко пеене на Коледа. Тук има още едно обстоятелство, потвърждаващо пеенето като неприсъща за мъжете дейност: конкретният строго фиксиран във времето период на обучение в тази ритуална активност. Коледарите учат интензивно коледарските песни една седмица преди Коледа у стаменика“ (Найденова, 2006: 74). Ето, че разсъжденията могат да поемат към мъжката обредно-инициационна певческа практика, която може да бъде тълкувана като присъствие на неформалност в обучението на коледарите – те се събират специално преди участието си в ритуала, за да научат, обогатят или припомнят

песенния материал и допълващите го речитативно-поетични словоформи. По отношение женската певческа практика ще се позовем на Найденова, която в своя труд казва следното: „За жените (например за момите преди техния посветителен лазарски цикъл) такъв времеви период няма и това се дължи на традиционната им роля на певици, на заложената у тях още от раждането им нагласа, че трябва да пеят и ще пеят. Момичетата приемат пеенето и песните от майките и от бабите си в ежедневието, в продължение на цялото си детство и юношество по същия начин, по който овладяват и женските умения. Успоредно с това те приемат и женския тип поведение и усвояват ролята на жената в традиционната култура като пазителка на традициите, на паметта, на общността“ (Найденова, 2006: 74). Както става ясно, на жената, още от раждането, е отредено да бъде свързана с пеенето. Тя приема безусловно, естествено участието във всички обредни комплекси, свързани основно с възприемане/обучение в певчески умения още от ранната си детска възраст. Още от периода, в който детето момиче се подготвя за „малка лазарка“ (по Г. Найденова), та чак до етапа на същинското лазаруване, наблюдаваме все етапи на обучение, част от живота на бъдещата жена, в които ролята на по-големите момичета, на майките, бабите и близки роднини по женска линия е свързана с това да обучават бъдещата мома/лазарка и по-късно невеста, във всичките необходими за бъдещия ѝ традиционен живот умения – да бъде добра къщовница, майка, **но задължително и певица.**

Според Анна Илиева и Искра Рачева обаче: „...инициациите се получават като право, допускане и участие в свещените танци на времето. Оттук и значението, което се придава на подготвителния период за участие в танците, започващ още в „негативната фаза“ на инициациите: „Посвещаваният се е обучавал на всички танци и песни много щателно и дълго. Най-малката грешка е можело да се окаже съдбовна, да развали цялата церемония. Дългата, тайна подготовка за участие в посветителните танци е оставила дълбоки следи в нашия фолклор – по регламентирано време, „да не ги видят“, „да не ги чуят“ – заучават песните и танците към обредите, съхранили посветителния си характер – лазаруването и коледуването“ (Илиева, Рачева, 1998: 31). В случая авторите говорят за песента чрез екстатичния танц на инициациите, за момчетата и момичетата едновременно, поставят ги в общ, неформален обучителен етап преди лазаруването и коледуването, което обаче, за момичетата и тяхното пеене, като част от тяхното женско традиционно начало, може да се тълкува двояко: от една страна – пеенето като обект на целогодишна аформална подготовка, а от друга – самият танц и речитативните словоформи като обединяващи елементи, изискващи случването на предварителното „тайнство“, което никой да не види и чуе. Т.е. пеенето може да бъде извадено от контекста, като отделен елемент, присъщ за жените, овладян по-рано от тях, като част от техния хоризонтален живот, като част от тяхното детство, когато много преди коледарите да започнат своята неформална обучителна подготовка момичета-

та, покрай своите майки и баби, вече са обучавани в аформално пеене, съпътствало техния живот, те вече го могат.

Според Дона Бюканън обаче: „овладяването на фолклорната музика е един „неформален процес“, при който момичетата се учат да пеят, като подражават на други певици, но най-често на своите майки и лели...“ (Buchanan, 2006: 83–88). Въпросът за неформалността и аформалността при обучението по народно пеене трябва да бъде разглеждан внимателно. Една от основните цели, която настоящата студия си поставя, е да направи опит за изясняване на фундаменталната разлика между неформалното и аформалното обучение. Неформалното би трябвало да заеме своята позиция, стъпвайки на примера за това, че коледарите се събират предварително, за да се научат на своите коледарски песни, както в наши дни, децата посещават любителски уроци по народно пеене в читалища и вокални школи, докато лазарките, като част от женското певческо начало, пеят през цялото време на годината, обучават се „аформално“ явно, защото това е част от традиционната им култура, не го правят уговорено, нарочно, с цел да се научат да го правят по-добре, те просто го умеят, то е част от ежедневната им работа. Това се потвърждава и с думите на американския етномузиколог Тимоти Райс, работил дълги години на терен в България: „...в България традиционното свирене се овладява като слухово- визуално-тактилен процес, а традиционното пеене – като процес на следене“ (Rice, 1994: 49–65). Процес на обучение, който започва в ранна възраст именно **„аформално“** в дома. Този процес на „следене“, както казва Райс, потвърждава още веднъж ангажираността на момичето/лазарка да следи своята майка, баба, своите дружки, да им подражава, да се учи от тях. Именно в това подражание се корени същността на аформалното обучение по народно пеене.

В допълнение на всичко казано по-горе ще споделя и разсъжденията на Славка Петкова в сборника „Децата, песента, играта“, където тя описва начините на устно предаване на песенните жанрове, характерни за най-ранната възраст на детето: „...преобладават речитативните и песенни жанрове: приспивалки, залъгалки, забавалки, които майката и бабата пеят-напяват на малкото дете – от два-тримесечна до четири-петгодишна възраст и по-рядко след това“ (Петкова-Марчевска, 2015: 10). От споделеното се вижда, че отново майката и бабата са онези „живи връзки“ между детето и песента, които предават основните песенни жанрове на своите наследници. Почти същото, но вече на база разграничение по полов признак (пеенето на момичетата, а инструменталните изпълнения – на момчетата), е предаването на песенната традиция при юношите в с. Козичино.

Според етномузиколога Горица Найденова и представените текстове, посветени на еркечката обредност, усвояването на песенната и инструменталната традиция започва малко по-късно, в етапа на юношеството: „В теренната си работа не успях да фиксирам точно възрастта, в която децата започват да усвояват песните и свирните на по-големите, но участието им като пеещи и свиреща в някои обреди, се вписва в следващия период на юношеството. Из-

ключение са 6–10-годишните малки лазарчета, които обикалят на Лазаровден (централното лазаруване на големите е на Цветница). На децата обаче им пеят майките и бабите, но според баба Кина (информатор на авторката), в музикалния фонд на селото няма специални детски песни“; „...юношеството е подготвителен етап, време, в което подрастващите наред с всичко останало, овладяват умението в пеенето, свиренето, играта...“ (Найденова, 2006: 74).

В книгата на Славка Петкова-Марчевска открих интересна форма на традиционно аформално предаване на знанието за пеене–танц–игра: „Към втория дял от традиционната етническа система за възпитание, принадлежат тези от песните на детството, които можем да определим като същински детски фолклор – песните, които децата пеят-напяват и играят сами в различни игрови ситуации. Те се пеят и играят изцяло в детска среда, включваща по-големи и по-малки деца, тоест такива, които знаят песните, игровите правила и движения, и такива, които не ги знаят и ги овладяват следвайки по-големите – знаещите“ (Марчевска, 2015: 10). И от текстовете на Найденова за 6–10-годишните малки лазарчета, които лазаруват на Лазаровден, и от тези на Марчевска за обучението на децата от деца, прозира традиционното аформално обучение – песните, изпълнявани в детска среда, в среда, лишена от родителско присъствие. Допускам, въпреки че не бих могла да бъда напълно сигурна, но с голям процент убеденост, че в с. Козичино малките лазарки учат песните от по-големите лазарки. Това показва още веднъж, че децата определят начините и методите на бъдещото знаене и можене – пеене, танцуване, игра. Това е и съвременното битие на аформалното обучение на децата от самите деца, една основна част от тяхната детска музикална култура, унаследена от деца за деца, а не традиционно трансмитирана от родителите към техните наследници, базирайки се на функционалното инициационно предаване на песенната, инструменталната и игровата практика.

Обучението по народно пеене в автентичната фолклорна култура на българите е естествен процес. Предаването на устната традиция следва определени времеви периоди, възрастови етапи, стереотипи, на базата на които подрастващите взаимодействат с носителите на традицията. Резултатът от това взаимодействие се свързва с възприемането на знания и умения, достигнали до нас благодарение на добре осъществената трансмисия. Според Гелнър: „…било е време, когато образованието е било дело на махалата, когато е можело хората да бъдат формирани от едно село или от едно племе... в България аграрното общество обучава („образова“) своите подрастващи в умения да свирят и пеят фолклорна музика“ (Гелнър, 1999: 54). Тази традиционна аформална практика обаче се изменя и според Лозанка Пейчева: „...С течение на времето ученето и преподаването на фолклорна музика се преобразяват, като формални, системно организирани и институционално оформени модерни образователни практики... Чрез такива практики, преобразувани в норми, модели и образци, се прокарва онази разделителна линия, която спира потока на традицията, разделя го на старо предмодерно и ново модерно учене/обучение и оказва въз-

действие върху реалния раздвоен процес на трансмисия и възпроизводство на фолклорна музика“ (Пейчева, 2008: 327).

Нека обобщим характеристиките на предаване на традиционната песенна култура:

• то е начинът на съхраняване на общността чрез нейната цялостна ритуална система и трудова дейност, в които песента има ключова роля;

• то, въпреки естествения път, по който става, преследва ясни цели: точно (и „съдбовно“) да се впише в традиционните норми (виж цитата по-горе);

• то е, така да се каже „„задължително“, защото е единственото;

• то е социализиращо по отношение на инициационните обичаи;

• протича по пътя на слухово, тактилно и двигателно подражание.

Старото, наричано още предмодерно, и новото, модерно обучение налагат въвеждането на ясна терминология, която да изясни основните оразличаващи ги елементи, касаещи взаимодействието между формалното, неформалното и аформалното обучение и предаването на песенната традиция от миналото.

Предаването на песенната традиция в миналото – формално, неформално или аформално?

Дори да сравним традиционното предаване на песенната традиция със съвременното аформално обучение, това далеч не означава, че традиционното може да се тълкува и определя като аформално. Изхождайки от горните разсъждения и базирайки се на историческите факти, касаещи образователните процеси в България, можем да обособим нов термин, обединяващ формалното и аформалното обучение, който да бъде коректен по смисъл и значение. Следва да го назовем *формална аформалност* на предаване на песенната традиция от миналото. Защо формална аформалност? Защото разглеждаме предаването на песенната традиция от позицията на съвременното аформално обучение по народно пеене, в което формалното носи организационна и етапно обособена структура.

Новият термин ще означи онези процеси на предаване на песенната традиция, случвали се в миналото, и ще създаде мост към настоящето, в което аформалното обучение по българско народно пеене е една от най-ценните, устойчиви и развиващи знанията и уменията форми, съхраняващи традиционното песенно изпълнителство.

Традиционно и съвременно обучение по народно пеене

Ще представим в таблица мисията, целта, характера, резултата и метода на предаване на певческите умения в традиционната култура и в трите форми на съвременно обучение по народно пеене, като във формалното ще държим под внимание „идеалния“ случай: в семейството (близки, роднини, които носят песенната традиция по наследство) и по време на игра.

Таблица 1. *Начини на предаване на песенната традиция*

	ТРАДИЦИОННО	АФОРМАЛНО	НЕФОРМАЛНО	ФОРМАЛНО
ДЕФИНИЦИЯ	Начин на съхраняване на общността чрез ритуалната система и практиките в нея – неизменна част от живота на хората в миналото	Начин на съхраняване на родовата традиция и памет (без наличие на живи ритуални практики)	Начин за възпитаване на любов към народната песен и усвояване на определени певчески умения чрез лична инициатива и институционална подкрепа	Начин за съхраняване на народната песен, утвърден като национална образователна политика
ЦЕЛ	Точно и неизменно да се впише в традиционните норми (например, лазарските песни се пеят само около Лазаровден)	Предаване на традицията, но с по-голяма степен на неосъзнатост (лазарските песни могат да бъдат разучени и изпълнени по всяко време на годината)	Любов към фолклора, усвояване и предаване с възможни постижения (участия в различни конкурси)	Придобиване на професионални умения и професионална реализация (изпълнителска, педагогическа)
ФОРМА	Задължително по традиция, защото е единствено и безалтернативно – част от живота на хората в миналото	Незадължително	Незадължително	Задължително – при СУ е „задължително“ в изискванията си, но едва след като е избрано
ПРИНОС	Социализиращо –включване в общността	Лична творческа радост и изява	Творческа изява и комуникативност	Социализиращо – професионална реализация
МЕТОД	Протича по пътя на слуховото, подражание	Протича по пътя на слуховото, подражание	Професионално ръководство, евентуална нотна грамотност, ползва и подражателния метод	Професионално ръководство, задължителна нотна грамотност, ползва и подражателния метод

Аформалното обучение днес – значение и връзка с останалите типове обучение

От таблицата е видно, че само в един пункт (методът на предаване на уменията) аформалното обучение напълно възпроизвежда традиционния на-

чин на предаване на традицията. В първите два пункта (като мисия и цел) то пази в „гена“ си посланията на традиционната култура. По два други критерия обаче то решително се отличава от това, което е било.

Така достигаме до въпроса, който е основна цел на настоящата разработка: *Влияе ли аформалното обучение на съвременното формално обучение (включително и на онези прояви на неформалното, които по методи на обучение напомнят формалното)*?

За да търсим отговор на поставения въпрос, преди всичко трябва да се придържаме към принципната идея, изразена по следния начин от Силвия Върбанова по отношение на формалното и неформалното образование, но валидна и за разглежданото тук аформално обучение: „Обсъжданията на формалното и неформалното образование акцентират на специфични характеристики, определящи както различията между тях, така и възможностите за взаимно допълване и свързване. Значителна част от проучванията и анализите насочват към разбирането, че формалното и неформалното образование е необходимо да се разглеждат като взаимодействащи си, а не като паралелни и дори противоположни образователни подсистеми. Взаимодействието им е в основата на холистичната перспектива на ученето през целия живот“ (Върбанова, 2018: 10).

В търсенето на желаната „холистична перспектива“ ще напомним, че съществува „узаконено“ признаване на връзката между аформално обучение и формално обучение: препоръката в учебните програми по народно пеене през първата година на формалното обучение ученикът да усвоява песенен репертоар от музикално фолклорната област, към която принадлежи. Вероятно то е възприето още в годините, когато специалността е основана в музикалните училища и когато все още учениците, които се насочват към изучаването ѝ, са носители на традицията. Това условие е съществено и дори да допуснем, че все повече намалява броят на деца и ученици, активно потопени в аформалното учение, то поне на равнището на говорния диалект въпросното условие има основание.

Педагогическият опит сочи, че аформалното обучение силно влияе на бъдещото формално обучение, като му гарантира редица съществени предпоставки:

• Децата имат естествено поставен глас. За разлика от другите видове пеене (оперно или поп и джаз), при които подражателното възпроизвеждане може да доведе до различни постановъчни дефекти и гласови проблеми, предизвикани от стягане, напрежение в гласните връзки, неправилно насочване на въздушната струя, народното пеене, при което позицията на ларинкса наподобява тази при говор, детето запява с онази естествена постановка, която би следвало да не носи напрежение при пеене, да обуслови по-лесното въвеждане на орнаментиката и да създаде добра основа за развитие на гласа при разучаването на образци от различните региони на страната;

• Детето има усет за пеене, което не е сценично, а по-близо до свързаното с функцията на песента. Ако е слушало песни от своята баба, която ги

помни от своята майка/баба, то има усет за „пускане на гласа“, „провикване“, интензивност на пеенето;

• Като допълнение към казаното – детето има спонтанно придобит усет за съпътстващото песента психологическо състояние и двигателно поведение – положение на ръцете, спонтанно пристъпване, ориентация на поглед според функцията, която е изпълнявала песента;

• Огромна е ролята на аформалното обучение за ранното усвояване на орнаментиката – едно от магичните и често необясними и неподатливи на нотиране качества на българската народна песен;

• В детето спонтанно е възпитана потребността да предава опита си – т.е. има като че заложени педагогически качества и желание за такава изява;

• Приема естествено самия обучителен процес, по-рядко изпитва сценична треска, т.е. естествено му е заложена комуникативната способност;

• Детето има развита способност за усвояване по подражателен път и силно развита музикална памет.

Дори да приемем, че последните два фактора се култивират и в рамките на неформалното обучение, първите пет от синтезираните по-горе умения могат да бъдат усвоени единствено по пътя на аформалното обучение, което носи в гена си мисията, целта и начина на пеене на традиционната култура. Ако това липсва, формалното ще изгражда „стандартни“ сценични изпълнители в народни носии, които представят песента с нейните художествени достойнства, но тя ще бъде лишена от онези невидими послания, на които следва да е носител.

Следователно аформалното обучение в сферата на народното пеене изпълнява роля, по-значима от всички други случаи на учене от опит, защото не дава умения, а идващи от векове послания.

В схема 1. ще покажем възможен модел за връзка и приемственост между различните форми на обучение в сферата на народното пеене. В него предлагаме концепцията, че аформалното обучение, ако е налично, подхранва и формалното и неформалното обучение по народно пеене. Неформалното не осъществява задължителна връзка с формалното, въпреки че тази връзка съществува и е напълно възможна. Тя по-скоро е въпрос на избор особено в прехода от основно към средно образование.

Характерно за аформалното и неформалното обучение е, че могат да съществуват самостоятелно, т.е. да се развиват по свой път, като аформалното е за цял живот и може постоянно да съпътства другите две форми на обучение.

Формалното може да протича самостоятелно, т.е. един народен изпълнител може да се отгледа изцяло в неговите рамки. Но при всички случаи той би бил истински носител на самата песенна култура, а не само на вокално-техническите и артистичните ѝ компоненти, ако начинът му на изграждане е в широкия контекст от културни комуникации от семейството до публичната сценична или медийна изява.

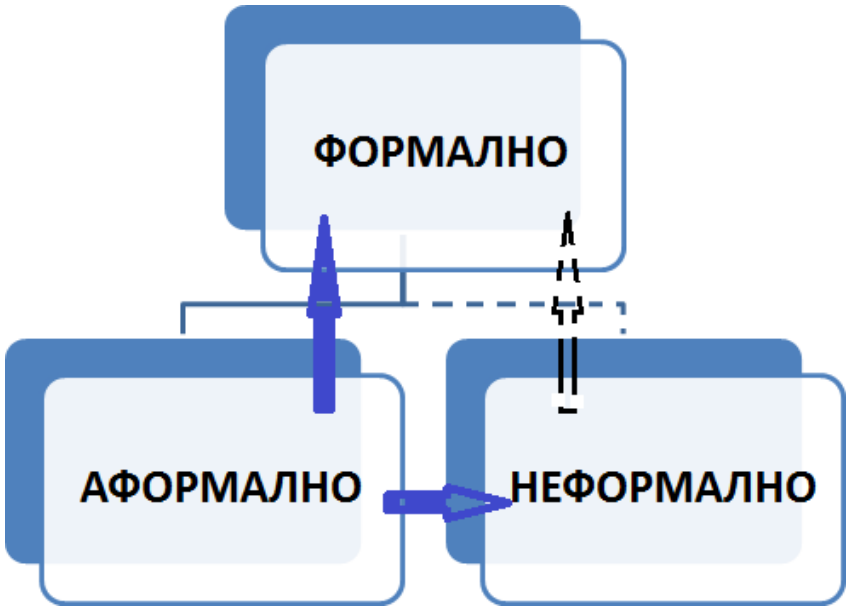

Схема 1. *Формално, неформално и аформално обучение*

Много са начините, чрез които формалното и неформалното обучение подпомагат процесите, изграждащи професионалния народен изпълнител: усъвършенстват вокално-техническите умения на бъдещия изпълнител, възпитават сценичното му поведение, огramотяват го спрямо всички образователни тенденции, които съвремието изисква, но не дават едно, което е „в ръцете на аформалното обучение“, а именно – първоначалния заряд, който семейството, детството, първия допир с народното пеене – комуникацията с първите приятели, с които/чрез които си овладял първите детски народни песни, песните на баба/дядо, майка/баща, първите звукозаписи от радио и телевизии, аудиокасети и други източници, които си чул и са те впечатлили, подтикнали да тръгнеш по пътя на българското народно пеене, са латентно подготвени именно от аформалното обучение по българско народно пеене.

Пътят на аформалното обучение по народно пеене за един изпълнител не приключва нито пред прага на музикалното училище, нито пред прага на музикалната академия/висше училище, а продължава и е винаги до изпълнителя, независимо по какъв начин ще се развие неговият творчески и житейски път. Ето защо приносът на аформалното обучение по българско народно пеене стои на първо място в живота на всеки народен изпълнител – запознава, усъвършенства и остава докрай с този, който го е познал.

ДИСКУСИЯ

Настоящият текст представя културно-образователен феномен, силно обвързан едновременно с миналото и настоящето, който е от изключително

значение за съхраняване на песенното културно наследство и трансмисията му в бъдещето. Това е обучителен модел, който е част от живия живот на всеки българин, за когото песенната традиция заема особено място.

Проблемът, който това изследване поставя, е свързан и с перспективите на предложения „идеален“ образователен модел. Факт, забелязан от всички изследователи на фолклорната традиция и нейното съвременно битие, е почти изчезващата практика на предаване на музикалния фолклор в семейна среда (практика, която е по-активно съхранявана сред българските общности в чужбина).

Може ли осмислянето на *аформалното обучение*, което настоящата разработка дава, да спомогне за усъвършенстване на работата на даден преподавател по народно пеене в системата на формалното и/или неформалното образование? Ще предложим няколко подхода, които би следвало да се провеждат съзнателно, активно и постоянно от педагозите:

1. Желателно е при приемането на нов ученик в класа по народно пеене вокалният педагог внимателно и подробно да проучи до каква степен, под какви форми и от какви източници е осъществявано до този момент аформалното обучение. Преподавателят може да разработи анкетна карта за родителите, а отделно да попълни такава на базата на беседа и прослушване на детето/ученика. В анкетната карта, предназначена за родителите, да се проучи има ли в рода носител на песенния фолклор и до каква степен той има контакт с детето/ученика.

2. Учителят трябва в личния си контакт с родителите/близките на своите ученици да стимулира всички потенциални възможности аформалното обучение да продължи, да се усили или да започне да се осъществява успоредно с формалното/неформалното. Ако някой от родителите е участник в самодейни състави, но не ползва своите умения в домашна среда поради заетост, следва да бъде пояснено, че трябва да подсигури ситуации и време за „споделяне“ на своите певчески умения в семейството. Също така родителите трябва да се насърчават децата да посещават фестивали или концерти, посветени на българския фолклор.

3. Учителят трябва да насочва своите ученици по отношение на критичния подбор на източници от медиите.

Преподавателят, който вярва в силата и смисъла на аформалното обучение, следва и да го стимулира по всички възможни начини. И в същото време той трябва да изработи свой метод за подобно поощряване, за да не се изгуби онази задължителна доза спонтанност, без която аформалното обучение би се превърнало в манипулиран, строго контролиран процес.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Аформалното обучение е онзи тип обучение, даващо възможност за практикуване и развитие във всеки етап от живота. Аформалното обучение по българско народно пеене освен тази възможност носи в себе си незамени-

ма, жизненоважна за обучението по българско народно пеене мисия, даваща възможност на българската народнопесенна традиция да продължи пътя си напред, благодарение на този културно-образователен феномен, съпътстващ живота на почти всяко дете/деца по време на игра, прокрадващ се като глас от радио- или телевизионен приемник или целенасочено търсен в интернет. Ето защо считам, че ролята на аформалното обучение е задължителна част от образователните процеси, през който преминава всеки българин, независимо дали се обучава професионално или непрофесионално в народно пеене, с песните на майка/баба, докато слуша народни песни по радиото и т.н.

Представената студия е опит да се осветли смисълът от аформалното обучение, в което основен фактор е всеки българин, който със своето аформално фолклорно-песенно музициране осъществява „невидима трансмисия" на народната песен към бъдещите поколения.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Върбанова, С. (2018). Неформално и формално образование – ефекти на свързаността. *Педагогика*, (90) 1, 10 – 25. // **Varbanova, S. (2018).** Neformalnoto i formalnoto obrazovanie – efekti na svarzanostta. *Pedagogika*, (90) 1, 10 – 25.

Гелнър, Ъ. (1999). *Нации и национализъм.* София: Панорама. // **Gellner, E. (1999).** *Natsii i natsionalisam.* Sofia: Panorama.

Илиева, А., И. Рачева (1998). *История на българската музикална култура. Том 1, Фолклорът.* София: АИ „Проф. Марин Дринов". // **Ilieva, A., I. Racheva (1998).** *Istoria na balgarskata muzikalna kultura. Folklorat.* Sofia: AI "Prof. Marin Drinov".

Найденова, Г. (2006). *Година–Живот–История. Битие и разпад на една традиционна култура през погледа на етномузиколога.* София: Институт за изкуствознание, БАН. // **Naydenova, G. (2006).** *Godina–Zhivot–Istoria. Bitie i razpad na edna traditsionna kultura prez pogleda na etnomuzikologa.* Sofia: Institut za izkustvoznanie, BAN.

Николаева, С. (2015). Мрежови модел на практическо обучение в магистърската програма по мениджмънт на услуги и организации за неформално образование. *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски"*, Факултет по Педагогика. Книга „Педагогика". Том 107. София, 2014. // **Nikolaeva, S. (2015).** Mrezhovi model na prakticheskо obuchenie v magistarska programa po menidzhmant na uslugi i organizacii za neformalno obrazovanie. *Godishnik na Sofiiski univeristet "Sv. Kliment Ohridski"*, Fakultet po Pedagogika. Kniga "Pedagogika". Tom 107. Sofia, 2014. https://www.academia.edu/16957271/.

Николаева, С. (2015). *Неформално образование. Философии. Теории. Практики. Второ, доп. изд.* София: УИ „Св. Климент Охридски". // **Nikolaeva, S. (2015).** *Neformalno obrazovanie, Filosofii, Teorii. Praktiki. Vtoro dop. izd.* Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski".

Пейчева, Л. (2008). *Между селото и вселената: Старата фолклорна музика от България в новите времена.* София: АИ „Проф. Марин Дринов". // **Peycheva, L. (2008).** *Mezhdu seloto i vselenata: Starata folklorna muzika ot Balgaria v novite vremena.* Sofia: AI "Prof. Marin Drinov".

Петкова-Марчевска, С. (2015). *Децата, песента, играта. Детски народни игри на песен и песни-игри.* В. Търново: Фабер. // **Petkova-Marchevska, S. (2015).** *Detsata, pesenta, igrata. Detski narodni igri na pesen i pesni-igri.* V. Tarnovo: Faber.

Buchanan, D. (2006). *Performing Democracy: Bulgarian Music and Musicians in Transition.* Chicago: The University of Chicago Press.

Merriam, A. (1964). *The Anthropology of Music.* Evanston, IL: Northwestern University Press.

Rice, T. (1994). *May It Fill Your Soul: Experiencing Bulgarian Music.* Chicago: University of Chicago Press.

Thrila, J. (1992). La Education No Formal. Definiciones, Conceptos Basicos y Ambitos de Aplicacion. – In: Saramona J. (ed.) *La Edication No Formal.* Barcelona: CEAC.

БЕЛЕЖКИ

Проект по програма Еразъм+ „Създаване на инструмент за осигуряване на качество на самооценка в неформалното обучение на възрастни“, № 2022-1-LT01-KA220-ADU000085541. (2024). *Препоръки за политиката за подобряване на осигуряване на качеството в неформалното обучение на възрастни на местно и национално ниво.* (последно видян на 23.08.2025 г.) https://www.navet.government.bg/bg/media/policy-recommendations-_bg.pdf

Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021-2030) (последно видян на официалния сайт на МОН на дата 23.08.2025 г.) https://sf.mon.bg/?go=page&pageId=368

Министерство на образованието и науката, Учебна програма по учебния предмет музика за V клас (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_v_muzik.pdf (последно видяно на 20.09.2025 г.)

Министерство на образованието и науката. Учебна програма по учебния предмет музика за IX клас (общообразователна подготовка) https://www.mon.bg/nfs/2023/11/up_ix_muzik.pdf (последно видяно на 20.09.2025 г.)

INFORMAL LEARNING IN BULGARIAN FOLK SINGING – TRADITIONS AND MODERNITY

Ana Borisova

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract: The text presented in this study aims to examine informal learning in detail, with a particular focus on informal learning in Bulgarian folk singing; to analyze and highlight the differences between formal, non-formal, and informal learning; to

compare the past and the present and to define precisely and clearly the current state of informal learning in folk singing, based on the scientific research of Bulgarian and foreign folklorists and ethnomusicologists. The study attempts to identify and accurately describe the current practice of informal learning, and to compare contemporary methods of informal learning in folk singing with the transmission of song traditions from the past. For the purposes of the study, a table has been created to systematize traditional and contemporary training in folk singing into its three forms—formal, informal, and non-formal, and a new term has been introduced, combining formal education and informal learning, called formal informality in the transmission of the song tradition from the past to present. It determines the passing down of the song tradition from the perspective of contemporary informal learning in folk singing education, in which the formal aspect has an organisational and stage-based structure. Last but not least, the prospects of informal learning in folk singing are examined.
Keywords: *formal learning, non-formal learning, informal learning, Bulgarian folklore singing. traditional culture.*

Гл. ас- д-р Ана Борисова Стефанова
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“,
Педагогически факултет,
катедра „Музика“
ORCID ID: 0009-0005-3825-7324
email: a.borisova@ts.uni-vt.bg
тел.: +359878987010